

Un prohòom català a reivindicar

JOAN CARLES I AMAT

per Joan Puigdemívol

Que aquest és un país desmemoriat s'ha dit tantes vegades que és com si el concepte ja formés part consubstancial del nostre ADN. Esbrinar-ne el perquè és una cosa llarga i feixuga, però potser no es tracta d'encaboriar-s'hi, sinó de pensar si és possible de revertir-ho. A la «memòria» entesa en aquests termes no li encaixen verbs com memoritzar, desmemoriar-se o recordar, tots ells de la seva pròpia família. En canvi, d'altres com oblidar-se, ometre o ignorar ens donen la clau per a definir aquesta «desmemòria de país» que ens afecta. I l'oblit, l'omissió o la ignorància acostumen a anar de la mà de no gaire bones companyies: la ingratitude, el desdeny o la indiferència en serien algunes.

Doncs, d'oblits i d'omissions, en tenim mostres a balquena, proclius com som a l'exclusivisme. Vivim en un país de símbols i mites, però el problema no són tant els mites en si com el fet de mitificar, que no és més que l'adhesió obstinada a algú fins a encimbellar-lo a dimensions sobrenaturals. Qualsevol de nosaltres, davant una pregunta intempestiva sobre els mites nostrats, enfilaria automàticament un reguitzell de noms d'aquells que tenim interioritzats com un estereotip; d'entre aquests, de ben segur que no hi faltarien ni Gaudí ni Pau Casals. La resta podria variar segons cadascú, però, en cada cas, conformarien un cercle molt restringit d'escollits. En una piràmide imaginària, els tindríem al vèrtex i, per dessota, tot d'altres noms distingits, escalonats fins a la base, acabarien de conformar la gran constel·lació.

La celebritat, doncs, no se sostrau a la tendència selectiva i a la jerarquització, però no hi hauria d'haver cap

“

El metge de Monistrol Joan Carles i Amat (1572-1642) va contribuir a la difusió de la música entre el poble.

Josep Vilar i Cots va aconseguir el 1918 una doble fita en el reconeixement oficial de la vila amb el seu fill més il·lustre [Joan Carles i Amat]: la dedicatòria d'una plaça i una nova edició dels Quatre-cents aforismes catalans.

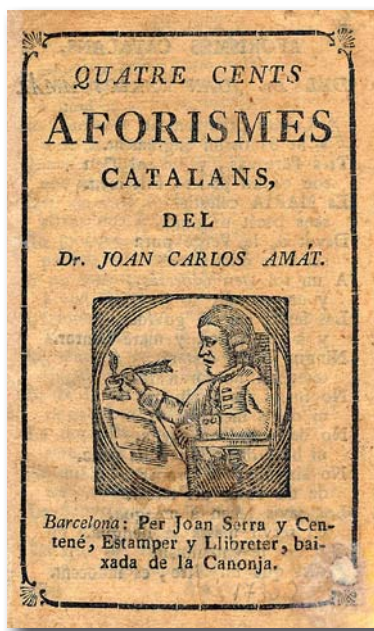
”

problema a reconèixer l'elit i lloar la grandesa dels qui l'integren si no fos perquè, en un context així, això comporta que quedin eclipsats aquells qui no hi són ben a la vora. És com si, enmig d'un bosc frondós, enlluernats pels arbres venerables, ens oblidéssim dels arbustos, les plantes i les petites flors: els uns i els altres comparteixen el mateix terreny i tots plegats contribueixen a la frondositat del conjunt. Però el gran problema de la fixació en mites i símbols és que s'hi amaga sovint la desafecció al país per quedar-se amb això: amb el mite. Doncs, tornant a Pau Casals, ara que es parla tant de la «funció social de la música», sovint negligim la seva labor en pro de les classes populars al capdavant de l'Associació Obrera de Concerts, per no dir que hi ha qui ignora per complet un fet tan significatiu com aquest.

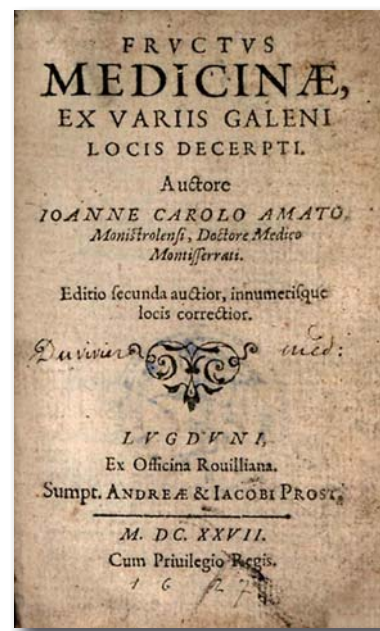
Un d'aquests personatges oblidats de qui val la pena recuperar la memòria és el metge de Monistrol de Montserrat Joan Carles i Amat (1572-1642), que, en certa manera, també va contribuir a la difusió de la música entre el poble. Al llibre *Dansa i música*, de la col·lecció «Barcelona 1700», l'historiador Albert García Espuche ens parla de la repercussió que va tenir el seu tractat de guitarra a la «ciutat de danses i guitarres» que era el barri del Born al segle XVIII, cosa que va propiciar la pràctica d'aquest instrument per part d'àmplies capes de la població. Avui, hom reconeix unànimement aquest tractat com el primer d'Europa, i és gràcies a això que la popularitat de Carles i Amat ha travessat fronteres fins al punt que el seu nom resulta familiar a guitarristes dels cinc continents. Ja és ben curiós, però, que això hagi estat així tractant-se d'un diletant de qui no ens consta que hagués cursat estudis seriosos de música, malgrat que se sap que fou un prodigiós autodidacte de la guitarra.

Portada del tractat de guitarra de Joan Carles i Amat, en una edició de 1701 de Gabriel Bro, conservat a la Biblioteca de Catalunya. Aquest tractat, reconegut com el primer d'Europa, va propiciar la popularitat de l'autor fora de les nostres fronteres.

Una imatge al·lègorica de Joan Carles i Amat a la coberta del seu llibre *Quatre-cents aforismes catalans*, d'una edició del segle XVIII de J. Serra i Centené. Col·lecció David Blasco.

El seu cèlebre *Fructus Medicinæ*, un tractat d'adscripció plenament galènica, fou escrit en llatí, es publicà per primer cop a Lió el 1623 i gaudí d'un gran predicament a Europa.

El tractat de Carles i Amat va veure la llum el 1596, i un any més tard ja era un jove doctor de vint-i-cinc anys graduat a la Universitat de València, centre aleshores puixant de la vida cultural catalana. Les circumstàncies històriques que concorren en la seva carrera —el trànsit del Renaixement al Barroc— fan que, sense deixar de ser un galenista ortodox, es comencés a orientar vers els nous corrents de la renovació mèdica. D'adscripció plenament galènica és el seu cèlebre tractat *Fructus Medicinæ*, escrit en llatí i publicat per primer cop a Lió (França) el 1623, que va gaudir d'un gran predicament a Europa. El seu primer destí com a metge va ser Esparreguera, que, com Monistrol, era una de les viles de l'antiga baronia de Montserrat. Hi és resident el 1600 pel seu casament amb Mònica Ubach, filla de Vacarisses, amb qui no tingué descendència. No va ser fins al 1618 que passà a exercir a la seva vila nadiua, després que el 1606 li hagués estat denegada la candidatura i passés mentrestant a Montserrat. Tanmateix, fins al 1630 compaginà l'activitat a la vila i al monestir, i fou a partir d'aquell any que es dedicà en exclusiva a Monistrol fins a la seva mort el 1642, als setanta anys d'edat.

Els darrers mesos de la vida de Carles van estar marcats per la plena dedicació a la vila, on va acabar exercint com a batlle. Tanmateix, la seva implicació en la vida pú-

blica es remunta a molt abans, concretament al 1627, en què és insaculat al Consell Municipal. Entre les fites més destacades del seu pas per l'Administració local destaquen la construcció del buc cisterna que portava l'aigua de la font Gran fins als nombrosos horts i molins de la vila, que eren propietat del monestir de Montserrat, i la construcció de la primera Casa de la Vila, ubicada a tocar de la plaça del Bo-bo i adossada a una de les parets de l'església de Sant Pere.

Tornant al tractat de guitarra, de l'edició original de 1596 no se'n conserva cap exemplar, i de les nombroses reedicions que se'n feren, els dos únics exemplars de la segona (1626) es troben a la Biblioteca Nacional de Madrid i a la Newberry Library de Chicago. A la Biblioteca de Catalunya hi podem trobar cinc edicions del segle XVIII: del 1701 al 1758. En cada cas, eren en versió en castellà, i en el llarg títol de la portada, al gust de l'època, es parla de la *Guitarra castellana y cathalana de cinco órdenes* i del *tañer rasgado*, al·ludint al vessant popular de l'instrument en contraposició a la forma més culta del puntejat (que tampoc no es negligeix del tot). A partir de l'edició de 1639 s'hi inclou un apèndix en català anomenat «Tractat breu». És en aquesta edició que també hi figura un pròleg de fra Leonardo de San Martín en què explica que «...ya de edad de siete (años) tocava y cantava con lindo ayre», cosa

Imatges de l'emblemàtic carrer de Sant Joan, al centre històric de Monistrol de Montserrat, on se suposa que nasqué Joan Carles i Amat l'any 1572.

que, per la proximitat del monestir de Montserrat, ens fa especular que hauria pogut formar part de l'Escolania, tot i que no s'ha pogut comprovar.

De la repercussió internacional del tractat de Carles, en parlen fets com l'estudi que en va fer la musicòloga anglesa Monica Hall als anys setanta del segle XX o l'exemplar esmentat que es troba a Chicago. Quant al país, val la pena destacar la monografia del gran mestre Emili Pujol publicada a l'«Anuario Musical» de 1950, «Significación de Joan Carlos Amat en la historia de la guitarra», o els articles de Felip Pedrell a la «Revista Musical Catalana» de 1905 i a «La Vanguardia» de 1916. Tampoc no deixa de ser significatiu que al plafó que hi ha al costat de la vitrina de guitarres històriques del Museu de la Música de Barcelona, sigui el seu el primer nom que hi figura. A una escala més local, al terç final del segle XX van publicar-ne treballs els historiadors monistrolencs Antoni Estatuet i Salvador Redó i el filòleg Llorenç Soldevila. També en van glossar la figura monjos de Montserrat com Francesc Xavier Altés o Josep Galobart.

Però el gran artífex de la revaloració de Carles fou Josep Vilar i Cots, antic secretari de l'Ajuntament de Monistrol, que el 1918 va aconseguir una doble fita en el reconeixement oficial de la vila amb el seu fill més il·lustre: la dedicatòria d'una plaça a nom seu, al mateix temps que una nova edició dels *Quatre-cents aforismes catalans*, que se sumaria a les nombroses de publicades d'ençà de la primera de 1636. Amb l'escriptura d'aquesta obra (un recull de proverbis que fou llibre de lectura a les escoles de tot Catalunya al llarg de dos segles i que Jordi Rubió i Balaguer considera una obra cabdal de la paremiologia catalana) es confirma un altre aspecte del monistrolenc:

el de lletraferit, que, sumat als anteriors, el situen com un arquetípic «home del Renaixement».

Darrerament, Monistrol ha recollit el guant que va llançar Vilar ja fa un segle i ha decidit recuperar definitivament el personatge. L'any 2014, l'Ajuntament va editar el llibre *L'empremta del monistrolenc Joan Carles Amat*, escrit per quatre estudiosos locals i que és l'estudi més complet que se n'ha fet fins ara. I l'any següent es va inaugurar l'Espai Joan Carles Amat, una flamant sala destinada a actes cívics i culturals. Però la contribució del nostre dilettant al món guitarrístic el fa mereixedor d'un tribut que avui és inajornable: un festival internacional de guitarra en nom seu, i en això s'ha treballat en paral·lel. Sembla que la possibilitat de veure fet realitat en poc temps aquest esdeveniment (es preveu per al 2021, l'any previ al 450è aniversari) està suscitant una expectació creixent en una vila que es troba en ple procés de deixondiment, després de dècades llastada per la sensació de viure a l'ombra d'un gegant (Montserrat, la quinta essència del país que tot ho eclipsa) i haver-se convençut de les possibilitats que, precisament, li forneix aquesta ubicació privilegiada.

En aquesta revitalització que està vivint Monistrol, esdeveniments com la Fira de la Coca o Romeus han permès insuflar als vilatans una bona dosi d'autoestima i una confiança en les seves potencialitats. Ara, el festival que s'albira a l'horitzó pot ser-ne la culminació, però per damunt dels seus efectes en l'àmbit local, la recuperació d'aquest monistrolenc universal té una significació especial en els moments de retrobament que està vivint aquest país, car exemplifica la necessitat de dignificar aquells prohoms injustament oblidats que, des d'una posició més humil, també han contribuït a la seva grandesa.